

ABDÎ VE KÜTAHYA ŞEHRENGİZİ

Yunus KAPLAN¹

ÖZET

Şehrengizler, klasik Türk edebiyatında özellikle 16. yüzyılda rağbet görmüş bir manzum türdür. Bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini konu edinen bu manzum türdeki eserler, genellikle mesnevi nazım şekliyle ve sade bir dille kaleme alınmışlardır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda daha çok İstanbul, Bursa, Edirne gibi şehirler için yazıldığı tespit edilen bu türdeki bilinen eser sayısı 85'tir.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Kütahya Şehrengizi, bu türde kaleme alınan ve şimdiye kadar varlığı bilinmeyen bir eserdir. Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan Abdî mahlaslı bir şair tarafından 16. yüzyılın sonunda telif edilen bu eser, edebiyatımızda Kütahya için yazılan tek şehrengiz olma özelliği taşımaktadır. 228 beyitten müteşekkil olan ve mesnevi nazım şekliyle yazılan Kütahya Şehrengizi'nde, şehrin sahip olduğu bazı güzelliklerle birlikte otuz başlık altında bu şehirde yaşayan otuz bir güzelin tavsifi yapılmıştır.

Bu çalışmada Kütahya Şehrengizi'nin şekil ve muhteva özellikleri üzerine birtakım değerlendirmelerde bulunularak çeviri yazılı metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, 16. Yüzyıl, Abdî, Şehrengiz, Kütahya.

ABDÎ AND THE SEHRENGİZ OF KUTAHYA

ABSTRACT

The works about the cities (they are called as "şehrengiz") is a kind of poetic works which got in favour in classical Turkish literature especially in 16th century. Those poetic works which include a city's pretty people and beauties were written generally in the masnavi verse form and in a simple language. The number of works which are known in this type, which was determined that was written for the cities mostly such as İstanbul, Bursa, Edirne in the studies which have been made up to now, is 85.

Kütahya's Sehrengiz which constitute this study's subject is a work written in this genre and its existence has not been known up to now. This work, which was written at the end of 16th century by a poet whose pen name is Abdî and about his life there isn't any information in the sources, has a feature of being the sole sehrengiz written about Kutahya in our literature. In Kutahya's Sehrengiz which consists of 228 couplets and written in the masnavi form, it was given the description of thirty one people lived in this city, under thirty titles and some beauties of the city.

In this study, a number of evaluations were made on the form and content features of Kutahya's Sehrengiz and transcription oof the work was presented.

Key Words: Classical Turkish Literature, 16th Century, Abdî, Sehrengiz, Kutahya.

¹ Doç. Dr., Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yunuskaplan80@myynet.com

GİRİŞ

Klasik Türk şiirinde farklı konuların ele alındığı birçok nazım türü bulunmaktadır. Bunlardan biri de bazı şehirlerin veya şehirde yaşayanların çeşitli özellikleriyle anlatıldığı şehrengizlerdir.

Sözlüklerde bu tür için “Bir yerin tabii ve sosyal özelliklerinden bahseden bir nazım türü.” (Devellioğlu 1970: 1181), “Divan edebiyatında bir şehir ile o şehrin mahbûbları hakkında yazılan manzum eser.” (Pala 1999: 506), “Ortalığı velveleye salacak ve dedikoduya sebep olacak şeyler hakkında yazılan şiirlere verilen addır.” (Pakalın 1993: III/327) gibi tanımlamalar yapılmıştır.

Türk edebiyatında yazılmış olan şehrengizler ve bunların şairleri hakkında bilgi veren Agâh Sırrı Levend, bu tür için “Bir şehrin güzellerini tasvir maksadıyla kaleme alınmış eserlerdir.” (1957: 13) derken; Nuran Tezcan ise “Bir şehrin kendisine aşk duyulan güzel ve çoğu çarşı esnafından olan delikanlılarını tasvir eden ve öven şiirlerden oluşan eserdir.” (2001: 162) tanımını yapar.

Şehrengizler üzerine yaptığı çalışmada bu tür hakkında değerlendirmede bulunan Adnan Karaismailoğlu'na göre İran edebiyatındaki karşılığının “*şehr-âşûb*” olan şehrengizlerin ilk gerçek örneği 12. yüzyılda Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân'ın *Divan*'ında görülmektedir. Sultan Şîrzâd b. Mes'ûd'un saray erkânını konu alan 371 beyitlik bir mesnevi olan bu eserde Sultan Şîrzâd, Sultan Mes'ûd ve bir kısım saray erkânı ile neyzen, şarkıcı gibi müzisyenler anlatılmıştır. Ayrıca Mes'ûd'un *Divan*'ında çeşitli meslek sahipleri üzerine yazılmış 92 kıt'a bulunmaktadır (2001: 142-43).

Türk edebiyatında ise bu türün ilk örneklerine 16. yüzyılda rastlanır. Bu dönemde ilk olarak 1512 yılında Mesîhî ve Zâtî, Edirne için birer şehrengiz yazmışlardır. Bundan bir yıl sonra Kâtib, İstanbul ve Vize için; 1522 yılında ise Taşlıcalı Yahyâ, İstanbul ve Edirne için birer şehrengiz yazmışlardır (Levend 1957: 14-21). Edebiyatımızda şairler tarafından özellikle 16. yüzyılda rağbet gören bu tür, 18. yüzyıldan itibaren gözden düşmüştür.

Edebiyatımızda Sâfî'nin Farsça yazdığı *İstanbul Şehrengizi*, Usûlî'nin *Yenice Şehrengizi* ve Esîrî'nin *Bağdat Şehrâşûbu* gibi birkaç eser, manzum-mensur karışık kaleme alınmış; bunun dışındakilerin büyük çoğunluğu ise manzum olarak yazılmıştır. Manzum olanlarda ise büyük bir oranda mesnevî nazım şekli tercih edilmiştir (Aydemir 2007: 99). Şehrengizlerin yazımında şairlerin nazım şeklindeki tercihleri daha çok mesneviden yana olsa da zaman zaman kaside, terkiib-bend, muhammes gibi farklı nazım şekilleriyle de şehrengizler yazılmıştır. Bu nazım türlerinde genellikle aruzun kısa vezinlerinden biri olan “*mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün*” tercih edilmiş ve sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Eldeki mevcut şehrengizlerden sadece Azîzî'nin *İstanbul Şehrengizi*'nde kadınlar tasvir edilmiş (Levend 1998: 164), bunun dışındakilerde ise erkek güzellerin tasviri yapılmıştır.

Divan edebiyatının yerli mahsulleri arasında yer alan şehrengizler, toplum hayatını ve kendi çağının özelliklerini bir divandan daha canlı, daha renkli aksettirmesi bakımından önemlidir (Levend 1957: 14). Divan ve

mesnevilerdeki hayalî sevgilinin yerini, şehrengizlerde şairin kendi çevresinden adıyla sanıyla tanıdığı kişiler alır. Bu sayede şairler, gözlemlerini kendi yaşadıkları duygularla birleştirip anlatma imkânına sahip olurlar (Tezcan 2001: 161).

Şehrengizler, çoğu zaman kısa bir “*münâcât*”la başlar. Bu *münâcât*, Allah’ın sonsuz büyüklüğü karşısında kendi çaresizliğini gören kulun yalvarmasına pek benzemez. Burada asıl anlatılmak istenen düşünce, şairin gördüğü güzellere dinî görevlerini unutturacak derecede tutkun olması, bu yüzden kendini suçlu görerek affını istemesidir. Doğrudan “*sebeb-i te’lif*”le maksada giren şehrengizler de vardır. Bunların bazılarında gece ve gündüz tasvirleri yer alır. “*Sebeb-i te’lif*”te şair, güzellerini tasvir edeceği şehirden bahsederek dilberlerini över. Tasvirlerini tamamladıktan sonra da “*hâtîme*” bölümüyle eserini bitirir. Bu bölümde şehirde övülecek daha birçok güzel olmasına rağmen tanıdıklarını anlattığını söyleyerek hepsine birden dua eder. Bu arada kendini övmeyi de unutmaz (Levend 1957: 13).

Şehrengizleri muhteva bakımından üç gruba ayırmak mümkündür:

1. Ağırlıklı olarak yazıldıkları şehirlerin sahip oldukları tarihî ve coğrafi özelliklerini anlatanlar: Lami’î ve Nâzik’in Bursa, Dürrî’nin Gümölcine şehrengizleri gibi.
2. Bir şehirde yaşayan ve genellikle esnaf zümresine mensup şahısları sahip oldukları özelliklerle anlatanlar: Mesihî, Zâtî ve Kerîmî’nin Edirne; Hayretî’nin Belgrat; Seyrî’nin Halep; Sıyâmî’nin Antakya; Cemâlî’nin Siroz; İshak Çelebi’nin Üsküp; Taşlıcalı Yahya, Nüvîsî ve Azîzî’nin İstanbul şehrengizleri gibi.
3. Bir şehrin hem sahip olduğu tarihî ve coğrafi özellikleri hem de bu şehirde yaşayan güzelleri anlatanlar: Ulvî’nin Manisa, Beyânî’nin Sinop şehrengizi gibi.

Türk edebiyatında yazılmış şehrengizler üzerine şimdiye kadar birçok çalışma yapılmıştır.² Yapılan bu çalışmalarla birlikte edebiyatımızda bu tür üzerinde yazılmış olan eserlerin sayısında zamanla bir hayli artış olmuştur. Şehrengizler üzerinde ilk toplu çalışmayı mezuniyet tezi olarak yapan Mustafa İzzet Deliçay, bu çalışmasında edebiyatımızdaki şehrengiz sayısını 32 olarak tespit etmiştir (Deliçay 1936). Ardından Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul* adlı çalışmasında bu sayıyı 44’e yükseltir (Levend 1957). Metin Akkuş’un yüksek lisans teziyle birlikte 49’a çıkan bu sayıyı, Barış Karacasu önce bu türde yeni tespit edilenleri de ekleyerek 68’e (2007: 260); daha sonra da şehrengiz özelliği taşıyan *Heves-nâme*, *Çengî-nâme*, *Hûbân-nâme*, *Zenân-nâme*, *Ta’rifât*, ve *Nerh-nâme-i Dilberân* gibi eserleri de ekleyerek 78’e çıkarmıştır (2007: 304). Türk edebiyatındaki şehrengizlerin sayısı üzerine en son değerlendirme ise Lokman Turan

² Bu çalışmalar hakkında toplu bilgi için bkz. Barış Karacasu, “Türk Edebiyatında Şehrengizler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, İstanbul 2007, C. 5, s. 259-313; Fatih Tıgılı, “Klasik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4, Ankara 2007, s. 763-70.

tarafından yapılmıştır. Turan, Defterdar-zâde Ahmed Cemâlî'nin *Siroz Şehrengizi* üzerine yaptığı çalışmada Fatma Sabiha Kutlar'ın çalışma yaptığı *Nerh-nâme-i Dilberân*, kendisinin tespit ettiği Yenişehirli Avnî Bey'in *Dîvânı*'ndaki *Der-vasf-ı Yenişehir-i Fenâr* başlıklı manzume ile *Edirneli Örfî Mahmûd Ağa Dîvânı*'ndaki *Dâru'n-Nasru'l-Meymene Şehr-i Edirnenüñ Evsâfidur* başlıklı manzumeyi de mevcut çalışmalara ekleyerek şehrengiz sayısını 81'e çıkarmıştır (2011: 51). Ancak, Turan'ın toplam sayıya dâhil ettiği *Nerh-nâme-i Dilberân* adlı eserin, daha önce Barış Karacasu tarafından şehrengiz sayısına dâhil edildiği dikkate alındığında toplam rakamın 80 olması gerekir.

Klasik Türk edebiyatında bilinen ve üzerinde çalışma yapılan şehrengizler hakkında toplu bilgi veren bu çalışmalardan sonra haklarında daha önce kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmeyen ve varlıkları bilinmeyen şehrengizler üzerinde de bazı çalışmalar yapılmıştır.

Hayatları hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi olmayan ancak yazdıkları şiirlerden hareketle 16. yüzyılda yaşadıkları anlaşılan Maksadî, biri İştîp ikisi ise Yenice üzerine olmak üzere üç (Öztürk 2014); Seyrî ise Halep üzerine bir şehrengiz yazmıştır (Kaplan 2015). Yine bir başka 16. yüzyıl şairi Lebîbî ise Eyüp için (Koncu 2013, Kaplan 2016) şehrengiz kaleme almıştır.

Türk edebiyatında daha önce varlığı bilinen 80 şehrengiz toplamına tespit edilen bu yeni şehrengizler de dâhil edildiğinde bu türde yazılan eser sayısı 85'e ulaşmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan bir mecmuada tespit ettiğimiz ve şimdiye kadar kaynaklarda varlığı bilinmeyen, bu çalışmamızın da konusunu teşkil eden Abdî'nin *Kütahya Şehrengizi*'yle birlikte varlığı bilinen şehrengiz sayısı 86'ya çıkmaktadır. Ancak farklı kaynakların taranması neticesinde bu sayının artma ihtimali her zaman bulunmaktadır.

1. Abdî ve Kütahya Şehrengizi

1.1. Abdî ve Hayatı

Kütahya Şehrengizi'nin şairi Abdî hakkında elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda da Abdî mahlaslı şairler hakkında verilen bilgiler arasında bu şairlerin şehrengiz sahibi olduklarına dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Bu durumda şair hakkında eldeki şehrengiz metninden hareketle birtakım çıkarımlarda bulunmak dışında bir hükme varmak mümkün görünmemektedir.

Şair, "Hasb-i Hâl-i Abdî-i Hakîr ü Evsâf-ı Şehr-i Kütahiyye" başlığında ve şehrengizin son beytinde mahlasının Abdî olduğunu açıkça belirtmiştir. "Hazret-i Mîr-i Mîrân-ı Âlî-şân Hazretlerinüñ Medh-i Şerîf ü Du'â-yı Latîfleridür" başlıklı bölümde eserini takdim ettiği anlaşılan Anadolu Beylerbeyi hakkında bazı bilgilere yer vermiştir. Burada verdiği bilgilere göre Kanuni Sultan Süleyman (sal. 1520-46), II. Selim (sal. 1566-74) ve III. Murat (sal. 1574-95) olmak üzere üç padişaha vezirlik yapan Sokullu Mehmet Paşa (öl. 1579)'nın oğlu Hasan Paşa (öl. 1602) III. Murat tarafından Anadolu beylerbeyliğiyle görevlendirilmiştir. Tarihî kayıtlara göre Sokulluzâde Hasan Paşa, 19 Ocak 1590 yılında Anadolu Beylerbeyliğine atanmış ve bu görevini 1591 Mayısında

Rumeli Beylerbeyliğine atanana kadar sürdürmüştür (Afyoncu 2009: 367). Bu kayıttan hareketle Abdî'nin *Kütahya Şehrengizi*'ni, Hasan Paşa'nın Anadolu Beylerbeyliği yaptığı bu zaman dilimi içinde kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Bu da şairin bu dönemde hayatta olduğunu göstermektedir.

Kaynaklarda bu tarihte hayatta olduğu bilgisi verilen Abdî mahlaslı şairler şunlardır:

Abdî: "Sarhoş Abdî" sanıyla meşhur oldu. 1002/1593-94 yılında nişancı olduysa da azledildi. 1009/1600-01 yılında defter emini olan şair, 1014/1605 yılında vefat etti (Kayabaşı 1997: 389; Akbayar 1996: 50; Tuman 2001: 40).

Abdî: Tokatlı Meşkî (öl. 1004/)'nin biraderidir (Açıkgöz 2017: 220; Kayabaşı 1997: 388, 505).

Abdî: Şair hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak araştırmacılar, yazmış olduğu eserlerden hareketle hayatı hakkında bazı muhtemel bilgilere yer vermişlerdir. Abdî'nin *Niyâznâme-i Sa'd ü Hüma*, *Heft Peyker*, *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Gül ü Nevrûz* adlı mesnevilerini Manisa valisi Şehzade II. Selim'e Manisa'dayken sunması ve mesnevilerinde Manisa'dan övgüyle bahsetmesinden hareketle Manisalı olabileceği düşünülmektedir (Sevindik 2016: 107).

Yukarıda hayatları hakkında bilgi verilen Abdî mahlaslı şairlerin hem şehrengiz yazdıklarına dair hem de Kütahya'yla bağlantılarının olduğuna dair herhangi bir kaydın olmayışı dikkate alındığında eldeki *Kütahya Şehrengizi*'nin bu şairlere ait olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Abdî'nin kendi hasbihalini anlattığı bölümde nice yıllar seyahat ettikten sonra Kütahya'ya gelerek ikamet ettiğini, buna sebep olarak da bu şehrin kendisi için sıra olduğunu söylemesinden hareketle Abdî'nin Kütahyalı olduğu aşikârdır.

Gezüp itdüm nice yıllar seyâhat

Gelüp itdüm bu şehri içre iķâmet

Şılam idi benüm bu cāy-âbād

Görinür her kişiyeye şehri[i] Bağdād (b. 65-66)

Bu da bizlere *Kütahya Şehrengizi*'nin yazıldığı tarih olan 1590-91 yıllarında hayatta olan Kütahyalı Abdî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alındığını göstermektedir.

1.2.1. Kütahya

Kâmûsu'l-Âlâm'da verilen bilgilere göre Kütahya; Ertuğrul, Bursa, Karesi ve Karahisar sancakları ile Aydın ve Ankara vilayetleriyle çevrilidir. Eskişehir, Simav, Gediz ve Uşak olmak üzere beş kazaya taksim olunmuştur. 14 nahiye ve 851 köyü bulunmaktadır. Nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olup gayrimüslim olarak Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler yaşamaktadır. Arazisi yüksek olup kuzeyinde Keşiş Dağı, güney batısında Murat Çayı uzanmakta; her ikisi arasında yüksek ovalar ve vadiler bulunmaktadır. Banaz Çayı'nın döküldüğü Menderes

Irmağı, şehrin güneydoğusunu ikiye bölmektedir. Batısında Gediz Irmağı, kuzeybatısında ise Simav Irmağı akar. Sakarya Irmağı bu şehrin ortasından doğar. Havası genellikle sağlam olup yüksekliğine binaen yazları serindir. Kışın ise soğuğu çoktur. Toprakları bereketli olup buğday, arpa, yulaf, çavdar, mısır, nohut, fasulye, bezelye, mercimek, afyon, tütün, kestane, ceviz, üzüm gibi ürünler yetişir. İpekböcekleri ve arıları boldur. Çeşitli ağaç türlerini barındıran ormanlara sahiptir. Maden yönünden zengindir. Birçok hayvan türü beslenmekte olup çinileriyle meşhurdur (Şemseddin Sâmî 1314: V/3911-12).

2. Kütahya Şehrengizi

2.1. Şekil Özellikleri

2.1.1. Nazım Şekli

228 beyitten müteşekkil olan *Kütahya Şehrengizi*, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır.

2.1.2. Vezin

Kütahya Şehrengizi, şehrengizlerde yaygın olarak tercih edilen aruzun hezec bahrinin “*mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün*” kalıbıyla yazılmıştır. Vezin kullanmada başarılı olan şairin, çeşitli aruz tasarruflarına başvurduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

Vasl: Vezin gereği ünsüz harfle biten bir kelimeyi ünlü harf ile başlayan bir kelimeye bağlamak olan vasl, metinde birçok yerde karşımıza çıkmaktadır:

Birisi burc-ı hüsne ahter olmış
Birinün yiri günden ber-ter olmış (b. 176)

Kerimâ kıl keremler ekrem eyle
Sa’âdetle vezîr-i a’zâ meyle (b. 40)

Vasl-ı Ayn: Vasl-ı ayn, son sesi ünsüzle biten bir kelime ile ünsüz kabul edilen ayn harfiyle başlayan kelimeyle yapılan vasldır. Aruzda bir kusur olarak kabul edilen bu uygulama, dört beyitte (86, 119, 137 ve 140. beyitler) karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ikisi aşağıya örnek olarak alınmıştır:

Yapar bir kaçır-ı dil-keş anda Paşa
Ol ‘işret-gâhı kim itse temâşâ (b. 86)

Añuban nâm-ı ma’şûkın her ‘âşık
Görüp her biri bir dil-dârı lâyıq (b. 119)

İmâle-i Maksûre: Açık hecelerın kapalı hece değeriıe yükseltilmesidir. Yine bir kusur olarak görülen imâle-i maksûre, eserde en çok karşımıza çıkan uygulamadır. Şair, genellikle Türkçe kelime veya ekler ile tamlama eklerinde imâle-i maksûre yapmıştır:

Añıldıça selef oldu la la yâd
Du‘âlarla ideler rûhı mı şâd (b. 108)

Çerâğ-ı ‘aşkı yaka cân içinde
Çomaya bendesin hârân içinde (b. 12)

İmâle-i Memdûde: Kapalı hecelerın kapalılık derecelerinin artırılmasıyla oluşur. İmale-i maksûre kadar olmasa da zaman zaman karşımıza çıkan uygulamalardan biridir:

Seherden halka idüp ‘arz-ı dîdâr
Toğar bir mâh-tal‘ at mîhr-ruhsâr (b. 54)

Biri bir mâh-rûdur nâmı Maħmûd
Kitâb-ı hüsndür ‘uşşâka maħşûd (b. 196)

Zihaf: Uzun ünlülerin kısa ünlülere, medli hecelerın ise bir kapalı hece değeriıe düşürülmesidir. Aruz kusurlarında bir olarak görülen zihaf, bir yerde karşımıza çıkar:

Celeb-zâde birisi derzi Aħmed
Odur hûbân-ı şehri içre ser-âmed (b. 166)

2.1.3. Kafiye

228 beyitten oluşın *Kütahya Şehrengizi*’ndeki beyitlerin hepsinde kafiye kullanımı tercih edilmiştir. Kafiyeleer içerisinde en çok tercih edilen kafiye türü mürdef kafiyeleerdir. Kafiyeleerın tercih edilme sıklıkları ve bunlara verilebilecek bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Mücerred Kafiye: Sadece revî harfinin tekrarından oluşın kafiyeleerdir. Şair, 61 beyitte bu kafiyeleeyi tercih etmiştir:

İdüp Akşuya bir kaçır-ı mu‘allâ
Olur anı gören diller mücellâ (b. 35)
Görüp işbu şafâyı halk-ı ‘âlem
İderdi ‘ıyş u ‘ışretler her âdem (b. 61)

Mürdef Kafiye: Revî ile ridf (elif, vav, ye) harfinden oluşın kafiyeleerdir. 141 beyitte bu kafiyeleeyi tercih edilmiştir:

- Ne ismi fâş ider işte bu esrār
İdelüm ol şeh-i hübāna serdār (b. 126)
Alup Mısr-ı dili ol şāh-ı Ken'ān
Mekānum eyledi çāh-ı zenahdān (b. 150)

Mukayyed Kâfiye: Revi harfi ve kendisinden önce harekesiz bir ünsüzden oluşan kafiye türüdür. 3 beyitte bu kafiye türü karşımıza çıkar:

- İdüp hışm eylese ger qahr u zecri
Ne odlara yağa Nemrüd hecri (b. 159)
Vişāli şubhınuñ çoğmasa fecri
Yağardı odlara Nemrüd hecri (b. 164)

Müesses Kafiye: Revi harfi ile ridf arasına başka bir harfin (dahil) girmesiyle oluşan kafiye türüdür. Şair, bu kafiye türünü 18 beyitte tercih etmiştir:

- Zihî ' izzet zihî devlet sa'adet
Bula şadr-ı ' adāletde şehadet (b. 29)
Gezüp itdüm nice yıllar seyahat
Gelüp itdüm bu şehir içre ikamet (b. 22)

Cinaslı Kafiye: Yazılışları aynı anlamları farklı kelimelerin mısra sonlarında kullanılmalarıyla oluşan kafiye türüdür. 4 beyitte karşımıza çıkmaktadır:

- Biri dağı o dil-dāruñ 'ināyet
İde ' uşşāka Hāq vaşlın 'ināyet (b. 141)
Biri bir meh Hışārī ibn-i Tursun
O şeh yâ Rab cihān turduçça tursun (b. 184)

Eserin genelinde kafiye hususunda başarılı olan şairin zaman zaman kafiye kusuruna düştüğü görülmektedir. Aşağıdaki beyitte kafiyenin aslî harfi olan revinin farklılığı bir kusur olarak karşımıza çıkmaktadır:

- İdüp merhūm İlāhī haste-hāli
Müyesser kıl yarın bāğ-ı cināni (b. 21)

Revi harfinin kelimenin son aslî harfi veya aslî hükmündeki bir harf olması gerekir. Aşağıdaki beytin ikinci mısranın sonundaki "turmaz" kelimesiyle bu kurala uyulmamıştır:

Ne dem alsa ele tîğın idüp **nâz**
İder çâker bizi şîveyle **turmaz** (b. 180)

2.1.4. Redif

Aynı anlam ve görevdeki kelime ve eklerin mısra sonlarında kullanılmasıyla oluşan redif, *Kütahya Şehrengizi'*nde de bolca tercih edilmiştir. Abdî, 228 beyitten bu şehrengizin 75 beytinde redif kullanmıştır. Bu rediflerin büyük çoğunluğu eklerden oluşsa da sadece kelimelerden oluşan rediflere de tesadüf edilmektedir. Aşağıda bu şekilde karşımıza çıkan rediflere bazı örnekler verilmiştir:

Çerâğ-ı 'aşkı yağa cân **içinde**
Kömaya bendesin hârân **içinde** (b. 12)
Çerâğ-ı ruhların tâbende **eyle**
Mesîhâsâ kâmusın zinde **eyle** (b. 226)
İşit evşâfın ol şeh-i yâr**uñ**
Odur mîr-i emîrânı diyâr**uñ** (b. 23)
Nazar itse o şeh ger ben gedâ**ya**
İrerdî dil ebed zevk ü şafâ**ya** (b. 208)

2.2. Muhteva Özellikleri

Şehrengizler, genellikle mesnevi nazım şekliyle yazıldıkları için mesnevilerin sahip olduğu “sebeb-i telif, asıl konunun işlendiği bölüm ve hâtıme” bölümlerine uygun olarak “münâcât, sebeb-i telif, şehir güzellere tavsifi ve hatime” bölümlerinden oluşur. *Kütahya Şehrengizi'*nde de bu klâsik düzene uyulmuştur.

Şehrengiz yazan şairler, münacat bölümlerinde güzellere tutkunluklarından dolayı dinî görevlerini aksattıklarını söyleyip bundan suçluluk duyduklarını dile getirerek af dilerler. Ancak suçlarını itiraf ve pişmanlık gibi görünen bu bölüm, aslında konuya giriş için bir hazırlıktır (Akkuş 1998: 120).

22 beyitten oluşan münâcât bölümünde Abdî, geleneğe uygun olarak acizliğinden ve kimsesizliğinden dem vurarak dertlerinden dolayı sürekli inlediğini söyler. Buna sebep olarak gönül alan sevgiliyi gösterir. Onun dertinden ibadetlerini hakıyla yerine getiremediği için günahlarının çok olduğunu söyleyen şair, affetmesi için Allah'a yalvararak ondan yardım ister.

10 beyitten oluşan “Hazret-i Mîr-i Mîrân-ı Âlî-şân Hazretlerinüñ Medh-i Şerîf ü Du'â-yı Latifleridür” başlığını taşıyan bölümde Sokullu-zâde Hasan Paşa'nın övgüsü yapılmıştır. Şair, Hasan Paşa'nın III. Murat tarafından

Anadolu Beylerbeyliğine atanmasından, Kütahya'ya gelmesinden, Aksu denilen yere bir kasır yaptırtmasından ve onun gelişyle şehir halkının memnuniyetinden bahseder ve ona duada bulunur.

43-62. beyitler arasında "Sıfat-ı Şeb" ve "Sıfat-ı Rûz-ı Pîrûz" başlıkları altında gece ve gündüz tasvirleri yapılmıştır.

"Hasb-i Hâl-i Abdî-i Hakîr ü Evsâf-ı Şehr-i Kütahiyye" başlığını taşıyan 63-72. beyitler arasında şair, nice yıllar dolaştıktan sonra memleketi olduğu için Kütahya'yı mesken tuttuğunu söyleyerek bu şehri över. Ona göre emsali olmayan bu şehrin havası hoş, toprağı ise gönül çekicidir. Suyu Kevser, toprağı misk kokulu; bitkileri güzel, ağaçları ise şeker saçmaktadır. Etrafı gül bahçeleriyle çevrili olan bu şehrin daha nice güzel yerleri vardır.

Şair, bundan sonra 73-82. beyitlerde Sultan Bağı adlı yerin övgüsünü yapar. İki yanı ferahlatıcı bahçeyle çevrili bu yerin ortasından etrafı ağaçlarla süslenmiş bir nehir akar. Burada Aydoğdu ve Kebgir adında herkesin rağbet ederek eğlendiğı, suyu Kevser'e toprağı cennete benzeyen iki makamı olan bir dağ bulunmaktadır.

83.-87. beyitler arasında ise Aksu adında bir mesire yerinin tavsifi yapılmıştır.

"Sebeb-i Te'lif-i Şehrengîz-i Kütâhiyye vü Der-Vasf-ı Bâğ u Rağ" başlığını taşıyan on dört beyitlik sebeb-i telif bölümünde Abdî, eseri yazma sebebini açıklar. Bir sabah, güneşin doğuşuyla birlikte dünyaya canlılık gelmiş, insanlarda ise yeme, içme ve eğlenme duyguları depreşmiştir. Şair de bu duygularla bu dünyadan kâm alma düşüncesi içinde etrafı gezerken cennete benzeyen bir yer görür. Sinan Paşa denilen bu yerde güzeller oturmuş iştret ederler. Burasının Özbek adı verilen etrafı ördek, kaz ve kekliklerle dolu bir pınarı vardır. Burası birçok şehzadeye ev sahipliğı yapmıştır. Dâhil olanların bütün gamlarından azat oldukları bu yeri şair, Hurremabad'a benzeterek bu bölümü bitirir.

"Der-Medh-i Cüvânân u Münâzara-i Yârân u İhvân" başlıklı on iki beyitlik bölümün ilk dört beytinde şehirdeki güzellerin övgüsü yapıldıktan sonra bu güzellerden birine söz verilir. Bu kişi de "Aramızda nazmı ve nesri kuvvetli, bu alanda kendine has bir tarzı olan, belagat yönünden kuvvetli biri var mı?" diye etrafındakilere sorunca onlar da bu sorudaki amacın nedir diyerek karşılık verirler. O da meramının dostlarından Abdî'ye himmet etmesini rica etmek olduğunu söyler.

"İltimâs-kerden-i Yarân-ı Safâ vü Mübâhase-i Rindân-ı Bâ-Vefâ" başlığı altında önceki bölümdeki muhaverenin devamı olarak Abdî'nin yapması gereken işin şehrin güzellerinden bahsederek yeni bir şehrengiz vücuda getirmek olduğu söylenir. Bu minval üzere sözler bitince söz Abdî'ye geçer. Abdî, kendisinde böyle bir işin üstesinden gelme liyakati olmasa da verilen emri geri çevirmenin uygun olmayacağını söyleyerek emre itaat eder ve şehrengizi yazmaya karar verir. Övgüsünde bulunacağı kişilerden hangisini ilk önce öveceğı hususunda herkes kendi sevdiği kişinin ismini ortaya atınca bir kargaşa çıkar. Bunun üzerine şair, bir kâğıt üzerine övülecek kişilerin isimlerinin yazılarak kura çekilmesini teklif eder. Bu teklif kabul edilerek kuralar çekilir.

Bundan sonra otuz başlık altında üçer beyitle otuz bir güzelin tavsifi yapılır. Her başlıkta bir güzelin övgüsü yapılırken birinde ise Hasan ve Hüseyin adında iki kardeş övülür.

Övgüsü yapılan 31 güzelin altısı (Hasan, Hüseyin, Hasan Şâh, Hüseyin Şâh, Mehemed, Osman Şâh) dışında hepsi (Budak Çelebizâde Ahmed Şâh, Hâcezâde Yusuf, Hızırzade İbrahim Şâh, Abdurrahmanzade Kazzaz Ahmed Şâh, Boyacı Mestanzade Nazar Şâh, Tekyenışinzade Hasan Şâh vb.) adları ve lakaplarıyla anılmıştır.

31 güzelin 17'sinin meslekleri hakkında bilgi verilmiştir. 11 farklı meslek zikredilmiş olup bu meslekler şunlardır: Sipahi, yeniçeri, terzi, tüccar, attar, kâtip, kazzaz, bakkal, saraç, mestçi, bezzaz.

Tavsifi yapılacak şahısların sahip oldukları çeşitli özelliklere veya icra ettikleri mesleklere uygun kelime ve tabirlerle anlatılmaları şehrengizlerde karşımıza çıkan ortak özelliklerden biridir. Abdî de şahısların tavsifini yaparken onları isimleri, unvanları, meslekleri veya babalarının meslekleriyle uyumlu kelimelerle çeşitli anlam ilgileri içinde kullanmıştır.

Örneğin Şeyhî adındaki güzelin tavsifini yaparken bu kelimenin tasavvufî anlamdaki kullanımına uygun olarak “mürîd, şeyh, halvet, riyâzet” kelimelerini bir arada kullanarak tenasüp sanatının anlam üzerindeki etkisinden faydalanmıştır:

Biri Şeyhî durur ol nev-cüvânuñ

Murâd alur mürîdi olan anuñ

İrişür iki ‘âlem devletine

O şeyhüñ kim girerse halvetine

Olup râh-ı gam-ı hicrinde pâ-mâl

Elif-ğaddüm riyâzet eyledi dâl (b. 145-147)

Yine Hızır-zade İbrahim Şâh'ı anlatırken telmih yoluyla Hz. İbrahim'i çağrıştıracak şekilde onun lakabı olan Halil ismine, Kâbe'yi inşa etmiş olmasına, Nemrut tarafından ateşe atılmasına atıfta bulunmuştur:

Biri Hızır oğlı İbrâhim aña nâm

Getürmez mişlin anuñ devr-i eyyâm

Halîlüm açâ ger yüzden niğâbı

Bulurdı Ka' beyi yapmışça şevâbı

Vişâli şubhınıñ toğmasa fecri
Yağardı odlara Nemrûd hecri (b. 163-165)

Mesleği terzilik olan Ahmed Şâh'ı ise terzilik mesleğine uygun olan "giymek, libâs, câme, kabâ, egn, yaraşdırmak" gibi kelimelerle tavsif etmiştir:

Celeb-zâde birisi derzi Aħmed
Odur ħübân-ı şehri içre ser-âmed

Yaraşur her ne giyse ol ser-efrâz
Libâs-ı şîvedür ger câme-i nâz

Ķabâ-yı ħüsni egnine o dil-dâr
Yaraşdurmağdadur nâz ile her bâr (b. 166-168)

*Kütahya Şehrengizi'*nde tavsifi yapılan güzellerin isimleri, meslekleri ve sahip oldukları lakapları aşağıdaki gibidir:

Adı	Lakap	Mesleği
Mehemmed Şâh	Çavuş-zâde	–
Mehemmed Çelebi	İbn-i Dil-ârâm	Sipahi
Ahmed Şâh	Budak Çelebi-zâde	Tüccar
Mehemmed Şâh	İbrahim Çelebi-zâde	Bezzaz
İnâyetullah	Mehemmed Çelebi-zâde	–
Şeyhî Çelebi	Ali Beg-zâde	–
Yusuf	Hâce-zâde	Kâtip
Mehemmed Şâh	Kassâb-zâde	Kasap
Mehemmed Şâh	Kuldaz	Bezzaz
Halid	Hacı Osman-zâde	–
Ali Şâh	İmam-zâde	–
İbrahim Şâh	Hızır-zâde	–

Ahmed Şâh	Hüsrev Beg-zâde	Terzi
Murtaza	Haffaf Abdî Şâh-zâde	–
Hüseyin Şâh	–	Saraç
Hüseyin	–	Attar
Hasan	–	Attar
Ahmed Şâh	Ali Hâce-zâde	Mestçi
Mehemmed	Celâl-zâde	Yeniçeri
Muharrem Çelebi	Tursun Beg-zâde	–
Mustafa Çelebi	İmam-zâde	–
Hasan Şâh	Durhul? Beg-zâde	Terzi
Ahmed Şâh	Abdurrahman-zâde	Kazzaz
Mahmud	Bedâd Çelebi-zâde	Talebe
Ahmed Şâh	Bakkal İbrahim Çelebi-zâde	Talebe
Mehemmed Şâh	Budak Bey-zâde	–
Satılmış	Bakkal Kapıcı Mustafa-zâde	–
Nazar Şâh	Boyacı Mestân-zâde	–
Osman Şâh	–	Kazzaz
Süleyman	Kuyumcu-zâde	–
Hasan Şâh	Tekyenişin-zâde	–

Şehrengiz'in 221 ile 228. beyitler arası ise hatime bölümüdür. Bu bölümde şair, güzellerin övgüsünün bittiğini belirterek bunların sıhhat üzere olmaları için Allah'a dua ederek eserini bitirir.

Kütahya Şehrengizi, sahip olduğu bu özelliklerle bir şehrin hem sahip olduğu tarihî ve coğrafi güzellikleri hem de bu şehirde yaşayan güzelleri anlatan şehrengiz türüne girmektedir. Çünkü bu eserde hem Kütahya'nın özelliklerine değinilmiş hem de şehirdeki çeşitli meslek ve özelliklere sahip 31 güzelin tavsifi yapılmıştır.

Nüsha Tavsifi

Kütahya Şehrengîzi, İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde R. 1973 arşiv numarasıyla kayıtlı şiir ve fevâid mecmuasının 35a ve 157a-158a sayfalarında kayıtlıdır. Bu mecmuanın özellikleri şöyledir:

330x180 mm ölçülerinde olup toplamda 221 varaktır. Kahverengi deri ciltli ve kenarları kurt yeniklidir. İstinsah tarihi belli değildir. “Li-muharrihî” başlıklı farklı kişilere ait şiirleri havi olmasından hareketle farklı kişiler tarafından derlendiği anlaşılmaktadır. Aharlı kâğıda farklı sütun ve satırlarla talik hatla yazılmıştır. Bazı sayfalar rutubet lekeli olup ayrıca eser tamir gördüğü için bazı sayfaların kenarlarındaki ibareler okunamadığı gibi ciltlenme esnasında sayfalar birbirine karışmıştır. Birçok sayfada başlıklar için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eserde belli bir tertip düzeni gözetilmemiş, manzum ve mensur metinler rastgele kaydedilmiştir. Bezmi, Fazlî, Yahyâ, Nevî, Bâki, Hayâlî, Rahîkî, Behiştî, Fuzûlî, Nihânî, Kabûlî, Mahremî gibi 16. yüzyıl şairlerinin şiirlerinin yer almasına ve düşürülen bazı tarih kıt’alarına bakarak bu mecmuanın 17. yüzyılın başlarında derlendiğini söylemek mümkündür.

Metin

Şehrengîz-i Hübân-ı Kütâhiyye Şānehu’l-lāhi ‘Ani’z-Zevāti’l-Beldiyye

Mefā‘îlün Mefā‘îlün Fe‘ûlün

1. İlāhî ‘āciz ü h̄ör u haķîrem
Zelîl ü bî-kes ü bî-destgirem
2. Gözümde āb u dilde āh u eyvā
Yirüm nār-ı meşakķat başda sevdā
3. Ne yirüm var ne yār-i ğam-güsārum
Ne şabrum var gönülde ne qarārum
4. Dem-ā-dem derd ile zār u hāzīnem
Neyāsā gice gündüz pür-enīnem
5. Ne dem itsem şal’āta niyyet ol ān
Olur miķrāb-ı cān ebrū-yı cānān

6. İķāmet itse ger bir serv-ķāmet
Çopar Allāhü ekberden kıyāmet
7. Gözüm seyr-i ruķ-ı dil-dār iderdi
Göñül fikr-i vişāl-i yār iderdi
8. Günāhum çok elüm boş kārüm ‘ işyān
İşüm her rüz [u] şeb sehv ile noķşān
9. Hevā cāmından oldum mest [ü] maķmūr
Ĝam-ı yār ile ħātır zār u meksūr
10. Ne var zühd ü şalāķ ne ‘ ibādet
Ne ħavf-ı Ėaķ ne zühd ü ne inābet
11. Eger böyle ķalursa key cehālet
Recāmuz bu ire Ėaķdan ‘ ināyet
12. Çerāĝ-ı ‘ aşķı yaķa cān içinde
Çomaya bendesin ħārān içinde
13. Günāhum çok işüm tã‘ atda ihmāl
Ėudāyā fazluña ķalmışdur aķvāl
14. Gele maķşerde ger cürmüm ħisāba
Görenler ĝarķ ola baķr-ı ħicāba
15. O deñlü tola cürmüm birle mizān
Göriccek ide nefrin ehl-i nırān

16. H̄abīb-i H̄aḡ ger itmezse şefā‘ at
Ola maḡşer gūni kārūm nedāmet
17. Ger esmezse nesīm-i faẓl-ı Raḡmān
Meşām-ı cāna irmez bŷy-ı iḡsān
18. Be-H̄aḡḡ-ı H̄azret-i Şebbīr ū Şebber
Naşīb it bize yarın āb-ı Kevşer
19. Recāmuz bu bizi yaḡma caḡīme
Kerem olur yine lāyıḡ kerīme
20. Yarın āl-i ‘abā ile ḡarīn it
‘Azāb-ı nār-ı nīrāndan emīn it
21. İdŷp merḡŷm İlāhī ḡaste-ḡālī
Mŷyesser ḡıl yarın bāḡ-ı cinānı
22. H̄abībŷn yŷzi şuyına İlāhī
Bize dīdārŷnı gŷster kemāhī
H̄azret-i Mīr-i Mīrān-ı ‘Ālī-şān H̄azretlerinŷn Medḡ-i Şerīf ū Du‘ā-yı Laḡīfleridŷr
23. İşit evşāfın ol şehr-yārŷn
Odur mīr-i emīrānı diyārŷn
24. Pederdŷr ol şehe destŷr-ı a‘ ḡam
Meḡammed nāmı vŷ zātı mŷkerrem
25. ḡanı anuñ gibi destŷr-ı kāmīl
‘Ulŷm u şer‘ ū ḡānŷn ile ‘āmil

26. Düşüp mazhar dem-i luṭf-ı İläha
Vezîr-a' zam olur üç pādşāha
27. Biri Sulṭān Süleymān u Selīm Ḥān
Biri Sulṭān Murād şāhib-i 'unvān
28. Yigirmi yıl idüp icrā-yı aḥkām
Olup ḥayr 'ākıbet nîk oldı encām
29. Zihî 'izzet zihî devlet sa'âdet
Bula şadr-ı 'adâletde şehâdet
30. Olup ḥayru'l-ḥalef ol şāha bir māh
Gören idüp du'â dir bâreka'llāh
31. Zihî 'ālî-cenāb u devlet-encām
Ḥasen ḥulḳ ḥasen sîret Ḥasan nām
32. Aña Ḥaḳdan irişüp ḳadr-i 'ālî
Naşîb oldı serîr-i şadr-ı 'ālî
33. Anı Sulṭān Murād İbn-i Selīm Ḥān
Anatolıya itdi mîr-i mîrān
34. Olup şehri Kütāhiyye aña cāy
İdüp ma'mûr o mîr-i 'âlem-ârāy

35. İdüp Akşuya bir kaçır-ı mu‘allā
Olur anı gören diller mücellā
36. O mülki kıldı ‘adl ile ‘imāret
Serîrin ide Hâk şadr-ı vezāret
37. Kudūmıyla bu şehri kıldı ābād
Görenler oldı derd ü gāmdan āzād
38. İrüp kalbe şafā vü zevk ü şādī
Bu şehrengīze luḫf oldı yādı
39. İlāhī Hazret-i Paşayı şād it
Serîr-i devlet üzre ber-murād it
40. Kerīmā kıl keremler ekrem eyle
Sa‘ādetle vezîr-i a‘zām eyle
41. Kemāl ü devlet ile kıl mu‘ammer
Murādātın hemīşe it müyesser
42. Belādan cümle etbā‘ın emîn it
Yirin a‘dāsınūñ zîr-i zemîn it
- Şıfat-ı Şeb**
43. İrüp bir dem meger mihr-i cihān-tāb
Özin itdi ‘adem baħrına per-tāb
44. Gören bu baħr-ı Nîl içre māhı
Şanur kim seyr ider deryāda māhī

45. Uçup murğ-ı sefîd zevâd için per
Çonup zâğ-ı şeb oldu necme hem-ser
46. İdüp cünd-i Hâbeş ol dem hücumı
Şıyup hep garba sürdi ceş-i Rûmı
47. Varup h̄âba cihân maḥv oldu envâr
Nücüm açup gözini oldu bîdâr
48. İrüp Şâmîler ‘ arz idüp mehâbet
Diyâr-ı Rûmı aldılar temâmet
49. Olup destûr kavm-i Zengibâra
Çıkardı ‘ asker-i Rûmı kenâra
50. Olup hürşîd-i dehrûn menzili şâm
İrişdi ya‘ni zulmet oldu aḥşâm

Şıfat-ı Rûz-ı Pîrûz

51. Aşup burka‘ yüzine mihr-i ‘âlem
Yaturken h̄âb-ı râḥat içre âdem
52. O şeb pîr-i felek rûy-ı nehârı
Görem diyü çekerci intizârı
53. Tolanup mihr-i ‘âlem hem-çü pergâr
Kıla tâ şafḥa-i dehri pür-envâr

54. Seherden halka idüp ' arz-ı dîdâr
Toğar bir mâh-çal' at mihr-ruhsâr
55. Gelüp kondı o dem sultân-ı nev-rûz
Gidüp ya' nî şeb irdi rûz-ı pîrûz
56. Çıkup ' arz-ı cemâl itdi kılup hîz
Şan oturdu zümürüd tahta pîrûz
57. Ya ol dem bañn-ı mâhîden şitâbân
Çıkup Yûnus cihân oldu firûzân
58. Toğup ya' nî güneş fark oldu eşyâ
Yine bir özge şûret giydi dünyâ
59. Uyandı h'âb-ı gafletden her âdem
Yeniden şan yine haşr oldu ' âlem
60. Döşendi yiryüzine ferş-i zerrîn
Gülüp güller açıldı verd-i nesrîn
61. Görüp işbu şafâyı halk-ı ' âlem
İderdi ' ıyş u ' işretler her âdem
62. Özin teslîm idüp ' uşşâka hûbân
İçerlerdi şarâb-ı âb-ı hayvân
- Hasb-i Hâl-i ' Abdi-i Hâkîr ü Evşâf-ı Şehri Kütahiyye**
63. Meger bu bî-kes ü dil-haste vü zâr
Yaturam künc-i miñnet içre bîmâr

64. Şikeste-ḥâṭır u maḫḫūr u maḫzūn
Bu dehr-i dūn elinden baḡrı pūr-ḥūn
65. Gezūp itdūm nice yıllar seyāḥat
Gelūp itdūm bu şeh̄r içre iḳāmet
66. Şılam idi benūm bu cāy-ābād
Görinūr her kiş̄iye şeh̄r[i] Baḡdād
67. Cihān bir ḥātem-i zer ol nigīndūr
Bir adı ḳal' a-i gevher-nigīndūr
68. O şeh̄re ş̄imdi Kütāhiyyedūr nām
Ḳanı anuñ gibi bir cāy-ı ārām
69. Havāsı ḥūb u ḥoş dil-keş̄ fezāsı
Bir içim ş̄uyınuñ biñ zer bahāsı
70. Ş̄uyı Kevş̄er tūrābı misk-āmīz
Nebātı ḥūb u eş̄cārı ş̄eker-rīz
71. Derūnı gibi her eṭrāfı gülzār
Gülüp güller olur bülbüleri zār
72. O şeh̄rūñ nice ş̄ıḥḥat-ḥānesi var
İş̄it her birinūñ evş̄āfın ey yār

Sulţānbāġı-nām Mevzi' üñ Beyānındadır Ki Zıkr Olunur

73. Der-i nuţka tutup gūşuñ şadef-vār
İşit evşāf-ı Sulţānbāġım ey yār
74. İki yanı müferrih bāġ-ı zībā
Aķar orta yirinden nehr-i ra' nā
75. Şecerlerle müzeyyen her kenārı
İder bülbülleri feryād u zārı
76. İdüp bir nice demler bāġ seyrin
Uşanduñsa var eyle taġ seyrin
77. Odur cāy-ı safā-yı bezm-i rindān
Ābādān ola dā'im ķandı? vīrān
78. Biri ay toġdı meh-rūlar maķāmı
Kılup 'işret iderler nūş-ı cāmı
79. Olup şāġar o meclisde şitābān
Tolı virüp [ü] boş alur cüvānān
80. Biri de kebk-gīrdür ol maķāmuñ
Nazargāhıdur ol bir hūş u 'āmuñ
81. Şuyı Kevşer durur cennet fezāsı
Müşābih bāġ-ı Firdevse hevāsı

82. Anuñ ta‘ bîr olunmaz hîç şafâsı
İlâhî pâyidâr olsun esâsı
Akşu-nâm Teferrücgâhuñ Beyânındadır
83. Biri ol ‘aynuñ Akşudur şitâbân
Akar eşküm gibi tûrmaz firāvân
84. N’ola seyr itse dil her dem o şuyı
Akar her teşne görse ağızı şuyı
85. Müferrih bir maķâm-ı dil-güşâdur
Fezâ-yı ‘işret ü câyın şafâdur
86. Yapar bir kaşır-ı dil-keş anda Paşa
Ol ‘işretgâhı kim itse temâşâ
87. Ta‘accüb eyleyüpdür gâh u bî-gâh
Zihî tāk-ı mu‘allâ bäreka’llâh

Sebeb-i Te’lif-i Şhrengiz-i Kütâhiyye ve Der-Vaşf-ı Bâg u Râg

88. Meger bir şubh mihr-i ‘âlem-efrüz
Togup itmişdi dehri rüz-ı pîrüz
89. Seher dîvân idüp hırşîd-i enver
Şarınup şemsi destâr-ı mükedder
90. Cihâna ‘arz idüp zevk-i neşâtı
Düşer arza bisât [u] inbisâtı
91. Görüp dehrüñ şafâ vü zevkin ol ân
Didiler cem‘ olup bir yire ihvân

92. Çemen şan reşk-i gülzâr-ı cinândur
Bu dem 'işret hayât-ı câvidândur
93. Ele lâle-şıfat gel cām alalum
Biraz bu dehr-i dūndan kām alalum
94. Görüp ma' kûl olup bu kavle râzî
Gezüp her gülşen-i bâğ-ı riyâzî
95. Gezüp eṭrâf[1] eylerken temâşâ
Göründi bir maḳâm-ı cennetâsâ
96. O mevzi' kim Sinân Paşa durur nām
Getürmez mişlini bu devr-i eyyām
97. İdüp bezm-i mey ol bâğ içre hūbân
Oturmuş 'işret eylerler cūvânân
98. Anuñ var bir bîñarı nāmı Özbek
Tolı eṭrâfı kebk [ü] ḳaz u ördek
99. Nice şehzâdeye ol cāy-ı hurrem
Olupdur cānib-i Hâḳdan müselleme
100. Bu bir 'işret-fezâ-yı muḳteremdür
Mişâli var ise bâğ-ı İremdür
101. Bu bâğa diñse tañ mı Hurrem-âbâd
Olur dâḳil olanlar ğamdan âzâd

Der-Medh-i Cüvânân ve Münâzara-i Yârân u İhvân

102. O hûbuñ her biri bir serv-ķâmet
Otursa fitne vü ĩursa kıyâmet
103. Perî-peyker semen-bû dil-rübâlar
Gören anları kesb eyler şafâlar
104. Beşer şüretlü sîretde melekler
Ayaķlarına yüz sürer felekler
105. Görüp her biri bunca bu cüvânı
Uyar andan biri açup dehânı
106. Didi var mı aramızda bir âdem
Kim ola nazm [u] neşr ile müsellem
107. Olup añna müsellem şî'r ü inşâ
Ėazel tarzında üstâd ola hâlâ
108. Añılduķça selef olda ola yâd
Du'âlarla ideler rûhını şâd
109. Bu fenn içre oluban tarz-ı hâşî
'Avâma añdura nâm-ı havâşî
110. BelâĖatda ola dehrüñ faşîhi
Añılmaya gide nâm-ı Mesîhi

111. Sözüni diñleyüp ol hoş-nihâduñ
Didi yârân nedür bundan murâduñ

112. Didi budur merâmum bil bu sözden
Budur hâlâ recâm elbette sizden

113. Bugün ‘ Abdîye yârân ide himmet
İdeler bu huşûşa cümle minnet

İtimâs-kerden-i Yârân-ı Şafâ ve Mübâhâse-i Rindân-ı Bâ-Vefâ

114. İdüp hübân-ı şehriñ cümlesin yâd
Ura bir tâze şehrengîze bünyâd

115. Bulıcağ söz bu minvâl üzre gâyet
Gelüp bu bendeye buldı nihâyet

116. Didüm yok gerçi bizde bu liyâkat
Budur lâyıq idem emre itâ‘ at

117. Diyem luğf ile erbâb-ı kemâlün
Cibâli kaç‘ ider sa‘yi ricâlün

118. Dönüp ol dem didiler yine tekrâr
Bulardan var mı bir şeh ola serdâr

119. Añuban nâm-ı ma‘ şükün her ‘ aşık
Görüp her biri bir dil-dârı lâyıq

120. Biri dağı dir ey yâr-ı mükerrerem
Benüm dil-dârumı medh it muqaddem
121. Bu halk içre özüni pâk-bâz it
Bir a' lāsın bulardan ser-firâz it
122. Didi anı gedâ görür eger şâh
Bu serdâr olsa lâyıq bâreka'llâh
123. O dem gördüm nizâ'a vardı yârân
Didüm eyleñ benüm bu kavlüm iz'ân
124. Gelün kur'a idelüm eyleñ ihsân
Yazup bir kâğıd üzre nice hübân
125. Kesüp miqrâş ile rişte idelüm
Dağı bir yire âgüşte idelüm
126. Ne ismi fâş ider işte bu esrâr
İdelüm ol şeh-i hübâna serdâr
127. Olup her birisi bu rāya mā'il
Zarūrī oldılar bu kavle kâ'il
128. Anı yazup çoduğ bir yire fil-hâl
Bu hüb göz biri ol dem eyledi fâl

129. Urıcağ el o nâma geldi bir mâh
Olursa cümleye lâyıķ şehenşâh

Meĥammed Şâh Mîr-i ‘Alem-zâde

130. Şorarsañ kimdür ol şâh-ı ser-âmed
Çavuş-zâdedür[ür] nâmı Meĥammed

131. O şeh binse semend-i nâza bî-bâk
Olur bir mâ’i aţlas göñlek eflâk

132. Meh-i bedr olup ol dil-dâra şeynter
Hilâl olmuş aña zerrîn-ĥançer

Meĥammed Çelebi İbn-i Dil-ârâm

133. Meĥammed Şeh biri İbn-i Dil-ârâm
Anı eyler mi hiç gören dil ârâm

134. Sipâhî bir güzeldür lâ’ubâlî
‘Alî baķışlu dil-berdür Celâlî

135. İdüp her kirpigin bir tîr-i ser-tîz
Şaķınur ġamzesinden tîġ-i ĥûn-rîz

Aĥmed Şâh Budağ Çelebi-zâde

136. Budağ-zâde biriniñ nâmı Aĥmed
Nihâl-i tâze dür[ür] yâ sehî-ķad

137. O servi yâ İlâhî ser-firâz it
O serv-ķâmetüñ ‘ömrin dırâz it

138. Ticâretdür aña bu rûz [u] şeb kâr
Geçer ol h̄âce-zâde hayl-i seh̄hâr

Meħemmed Şâh İbrâhim Ćelebi-zâde

139. Meħemmed biri bezzistân içinde
Görinür şan güherdür kân içinde

140. Ber-istiftâda gördüm ol cüvânı
Buçuğa almaz ‘arz itseñ cihânı

141. Bütün dünyâyı virseñ h̄âh [ü] nâ-h̄âh
Bu Hâķ gün kimseye yâr olmaz ol mâh

‘İnâyetu’İlâh Meħemmed Ćelebi-zâde

142. Biri daħı o dil-dârüñ ‘İnâyet
İde ‘uşşâķa Hâķ vaşlın ‘inâyet

143. Hidâyet ide eger bize Hâdî
Gidüp şâm-ı ģam ire rûz-ı şâdî

144. Metâ‘ in şanma anuñ râyġândur
Ķumâş şatmada key pehlevândur

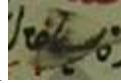
Şeyhî Çelebi ‘Alî Beg-zâde

145. Biri Şeyhî dürür ol nev-cüvânuñ
Murâd alur mürîdi olan anuñ
146. İrişür iki ‘âlem devletine
O şeyhüñ kim girerse halvetine
147. Olup râh-ı ğam-ı hicrinde pâ-mâl
Elif-ğaddüm riyâzet eyledi dâl

Yûsuf H̄âce-zâde Kâtib

148. Biri de nâm[ı] Yûsuf h̄üb kâtib
Görüp ahsen haţın dil oldı râġıb
149. Alup simîn kalem elde benânı
O şâh-ı h̄üsnuñ olmış tercemânı
150. Alup Mısr-ı dili ol şâh-ı Ken‘ân
Mekânım eyledi çâh-ı zenaĥdân

Meĥammed Şâh Kaşşâb-zâde

151. Biri kurd oĝlı bir kaşşâb-ı h̄ün-rîz
Döker kan her dem idüp hañcerin tîz
152. Lebi ihyâya mâ’îl çeşmi mekkâr
Koyun ? ammâ gerek h̄ünh̄‘âr
153. Taķınuḡ h̄ışım ile tîĝin o fettân
İder biñ ‘aşıkı bir demde kurbân

Bezzâz Mehemmed Şâh

154. Mehemmedür biri de ibn-i kuldâz?

Metâ‘ ı nâz u şive kendi bezzâz

155. Tıyup kapuyı ol dil-dâr-ı fettân

İdinmiş bâb-ı bezzistânda dükkân

156. Kumâşına bahâ mülk-i cihândur

Metâ‘ ı naqd-i cândur râygândur

Halîd Hâcî ‘Oşmân-zâde

157. Halîd adı biri bir nûr-ı Yezdân

Yüzün görse olur kâfir müselmân

158. Ne dem ‘uşşâka nâzır olsa ol yâr

Yiri nâr iken olur bâğ-ı gülzâr

159. İdüp hışm eylese ger kahr u zecri

Ne odlara yağa Nemrûd hecri

‘Alî Şâh İmâm[-zâde] Aḥmed Çelebi

160. İmâm-zâde biri nâmı ‘Alî Şâh

Gören dir hüşn ü aḥsen bâreka’llâh

161. Kaçan olsa süvâr-ı düldül-i nâz

O hüninüñ kılıcı kında tırmaz

162. Egerçi her mehûñ ḥâk-i deriyem

O şâhuñ Kanberinüñ Kanberiyem

İbrâhim Şâh Hızır-zâde

163. Biri Hızır oğlu İbrâhim aña nâm
Getürmez mişlin anuñ devr-i eyyâm

164. Hâlîlüm açâ ger yüzden niķâbı
Bulurdı Ka‘be yapmışça şevâbı

165. Vişâli şubhınuñ toğmasa fecri
Yaķardı odlara Nemrûd hecri

Derzî Ahmed Şâh Hüsrev Beg-zâde

166. Celeb-zâde birisi derzi Ahmed
Odur hûbân-ı şehr içre ser-âmed

167. Yaraşur her ne giyse ol ser-efrâz
Libâs-ı şivedür ger câme-i nâz

168. Kabâ-yı hüsni egnine o dil-dâr
Yaraşdurmaķdadur nâz ile her bâr

Murtażâ Haffâf ‘ Abdî Şâh-zâde

169. Biri Haffâf-zâde Murtażâ’dur
Ser-i ‘uşşâķ ayağına fedâdur

170. Gözinüñ dem-be-dem ķan dolma ķarı
Taķmur ğamzesinden Zü’l-feķârı

171. Hasan-şüret bir âfetdür o dil-dâr
Hüseynîler n’ola olsa hevâdâr

Hüseyn Şâh Sirâc

172. Hüseyn adı biri bir hûb sirâc
Sirâc-ı gerdeni şan şem-i dimâc?
173. Olup meh şem'e her şeb süfre hâle
Döner bezminde gerdün şan piyâle
174. Semend-i hüsne ursa zeyt-i zerrîn
Hilâl olur rikâb ol şâha sîmîn

İki 'Atfâr Birâder

175. Hüseyn ile Hasan iki birâder
Biri mehdür birisi mihr-i enver
176. Birisi burc-ı hüsne ahter olmuş
Birinüñ yiri günden ber-ter olmuş
177. İki ten nûr ile olmuş sirişte
Biri hürî-şifat biri firişte

Mestçi Ahmed Şâh Ali Hâce-zâde

178. Biri Ahmed adı bir dil-rübâdur
Cemâli kıble-i 'âlem-nümâdur
179. Düzüp dikse kaçan mesti o fettân
Komaz kârın ayakda gösterür şân
180. Ne dem alsa ele tîğın idüp nâz
İder çâker bizi şiveyle tûrmaz

Celâl-zâde Bir Yeñiçeri Cüvândur

181. Celâl oğlı biri nâmı Mehemmed
Kul oğlı bir güzel begdür ser-âmed
182. Cüvânânũñ o şeh ser-‘ askeridür
Ol âfet eskiden yeñiçeridür
183. Başına alsa üsküfin o ser-bâz
Gören şanur anı üsküflü şeh-bâz

Muħarrem Çelebi Tursun Beg-zâde Hîşârî

184. Biri bir meh Hîşârî ibn-i Tursun
O şeh yâ Rab cihân turduqça tursun
185. O meh-rûya Muħarrem olalı nâm
Dağı mihrinden anuñ şubh olur şâm
186. İlâhî burc-ı hüsni üzre sa‘îd it
Dağı mihrin kesâfetden ba‘îd it

Muştafâ Çelebi İmâm-zâde

187. Bir‘‘ Osmân H‘‘âce-zâde Muştafâdur
Dem-â-dem kârı ‘uşşâka cefâdur
188. Ođur biñ nâz ile kınnış kitâbın
‘Aceb taħşîl idüpdür ‘işve bâbın
189. Söze geldükçe nâz ile o dil-ber
N’ola dökse lebinden dürr ü gevher

Durhul? Beg-zâde Derzî Hasan Şâh

190. Biri Durhul Begüñ oğlı Hasandur
O serv-ğadd ‘ aceb simin-bedendür
191. O mihrüñ tälibi meh-pärelerdür
Sürinen säyveş ävärelerdür
192. O şeh olsa n’ola hüsn içre mümtâz
Biçüp çaddine dikmiş câme-i nâz

Ğazzâz Aħmed Şâh ‘ Abdu’r-raħmân-zâde

193. Biri Aħmed anuñ bir hûb ğazzâz
Çapar hüsn atına binüp o şehnâz
194. Elüñ gibi degüp göz düğmesine
Döküp ğasret yaşımı dökmesine
195. Belüm büküldi çırçır tutdı zârum
Çü târ inceldi bu cism-i nizârum

Maħmûd Köçek Bedâd Çelebi-zâde Tâlib-i ‘ İlm

196. Biri bir mâh-rûdur nâmı Maħmûd
Kitâb-ı hüsndür ‘ uşşâka mağşûd
197. Olup mişbâh vuzûdan metn-i saır
Kenârı düşmiş anuñ burc-ı envâr
198. Dime sâde görüp vechi kitâbın
Yazupdur dest-i kudret fazl u bâbın

Bakḳāl İbrāhim Çelebi-zāde Aḥmed Şāh Tālib-i ‘İlm

199. Biri daḥı Teberrük-zāde Aḥmed
Bula Haḳdan umaruz ‘ömr-i sermed
200. N’ola ol meh ger olsa ‘ilme tālib
Haṭ-ı ruḥsārdur şerḥ-i meṭālib
201. Kitāb-ı şīve vü nāzuñ o dil-ber
Oḳursa fazl u bābın n’ola ezber

Meḥammed Şāh Budaḳ Beg-zāde

202. Budaḳ-zāde biri daḥı Meḥammed
Cemālinden görünür nūr-ı Aḥmed
203. Nihāl-i tāzedür ol serv-i ra‘nā
Lebi ḡonce ‘izārı verd-i ḥamrā
204. İlāhî bāḡ-ı ‘ömrini bahār it
Cemāl-i gülşenini sebzezār it

Şatılmış Bakḳāl Kapucı Muştafā-zāde

205. Biri nāmı Şatılmış ibn-i Bakḳāl
Yüzi şehd ü şekerdür leblerin al
206. İdüp bî-zār olan ‘uşşākı bîzār
Bahā nic’eyler aḡyār ile bāzār
207. Kimüñ keffinde dirhem görse fi’l-ḥāl
Terāzüveş olur ol yaña meyyāl

Nażar Şâh Boyacı Mestân-zâde

208. Nażar nâmı birisi ibn-i Mestân
Lebi mül zülfi sünbül çeşmi mestân
209. Nażar itse o şeh ger ben gedâya
İrerdî dil ebed zevk ü şafâya
210. Kamu hûbân-ı ‘âlem ahter ol âh
Felekde dir görenler Bâreka’llâh

‘Oşmân Şâh Ğazzâz

211. Biri ‘Oşmân anuñ bir hûb ğazzâz
Hudâ şun‘ından itmiş anı mümtâz
212. Elinde çihrdür? şan çarh-ı devvâr
Döner şubh u mesâ ol hem-çü pergâr
213. Tenüm oldı ğam-ı hicrûnle çün târ
İligüm dögme taşâ olma cevvar

Ķuyûmcıbaşı-zâde Süleymân

214. Ķuyûmcı-zâdedür biri Süleymân
Olupdur ins ü cinn emrine fermân
215. Ķul eyler söylese halk-ı cihânı
Süleymân mühridür gÿyâ dehânı
216. İgen yüksek uçar ol mâh-ţal‘at
Meger rahtın getürür bād-ı kudret

Hasan Şâh Tekyenişin-zâde

217. Biri Tekyenişin-zâde Hasandur
Lebi la'l ü dişi dürr-i ' Adendür
218. Gören rûyın o meh-rûnuñ be-her hâl
Olur bir tekye-i mihr içre abdâl
219. Kaçan itse ' alemveş ' arz-ı kâmet
Kopar şit ü şadâdan şan kıyâmet
220. N'ola âhirde añılsa o cânân
Budur ' âdet gelür en şoñra sulţân

Hâtıme-i Şehrengîz ü Der-Evşâf-ı Cüvânân-ı Du' â-âmîz

221. Gezüp bu ' âlemi itseñ temâşâ
Bulardan birini göz göre hâşâ
222. Görüp dehrüñ nice şâhib-cemâlin
Birinüñ görmedüm hergiz cemâlin
223. Bu sözdür sözlerüñ a' lāsı el-ھاق
Bular vaşf olsa lâyıq belki elyaq
224. Bulunmaz medh-i hûbâna çü gâye
El açup başla şıdık ile du' âya
225. İlâhî bunları sen müstedâm it
Serîr-i şıhhat üzre ber-devâm it

226. Çerâğ-ı ruḥların tâbende eyle
Mesîḥsâ kâmusın zinde eyle

227. Ḥudâyâ her birin bende-nüvâz it
Cihân bâğında naḥl-i ser-firâz it

228. İlâhî her ğarîbe reh-nümâsın
Ḳabûl it ḥaste ‘Abdî’nüñ du‘âsın

SONUÇ

Şehrengizler klâsik Türk edebiyatında özellikle 16. yüzyılda rağbet görmüş bir türdür. Şimdiye kadar bu türde yazılmış olan 85 eser tespit edilmiş ve bu eserlerin hemen hemen hepsi üzerinde çalışma yapılmıştır. Ancak çeşitli kaynak ve eserlerin taranmasıyla bu türdeki eser sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu çalışmanın konusunu teşkil eden *Kütahya Şehrengizi* de böyle bir araştırma neticesinde tespit edilmiştir.

Şimdiye kadar kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan ve varlığı bilinmeyen bu şehrengizin tespitiyle birlikte bu türdeki eser sayısı 86'ya çıkmıştır. Hayatı hakkında tezkire ve biyografik kaynaklarda bilgi olmayan Abdî mahlaslı bir şair tarafından 16. yüzyılın sonlarında kaleme alınan bu eser, aynı zamanda Kütahya hakkında yazılmış bilinen tek şehrengiz olma özelliğini taşımaktadır.

228 beyit olarak mesnevi nazım şekliyle ve aruzun “*mefâ’îlün mefâ’îlün fe’ûlün*” kalıbıyla yazılan *Kütahya Şehrengizi*’nde, Kütahya şehrinin sahip olduğu tarihi ve coğrafi güzellikler ile bu şehirde yaşayan 31 güzel hakkında bilgiler verilmiştir. Şehirdeki bu güzellerin tavsifi üçer beyit hâlinde ve sade bir dille yapılmış ve bunlardan 17’sinin mesleği hakkında bilgi verilmiştir. 11 farklı meslek grubunun zikredildiği bu eser, 16. yüzyıl Kütahya’sının sahip olduğu tarihî ve coğrafi güzelliklerden bahsetmesinin yanında bu yüzyılda şehirdeki ticari hayatta revaçta olan meslekler hakkında bilgi vermesi bakımından da önemlidir.

Kütahya Şehrengizi, edebiyatımızda örneğine az rastlanan bir şehrin hem sahip olduğu tarihî ve coğrafi güzellikleri hem de bu şehirde yaşayan güzelleri anlatan şehrengiz türüne örnek teşkil etmesi bakımından ayrıca önemlidir.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, Erhan (2009). "Sokulluzâde Hasan Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yay. s. 366-68.
- Akbayar, Nuri (hızl.) (1998). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*. C. 1. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yay.
- Akkuş, Metin (1987). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri*, Atatürk Üniv., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Akkuş, Metin (1998). "Şehrengiz", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, C. 8. s. 120.
- Aydemir, Yaşar (2007). "Ravzî'nin Edincik Şehrengizi", *Gazi Türkiyat: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz. S. 1, s. 97-126.
- Deliçay, M. İzzet (1936). "Türk Edebiyatında Şehrengizler", İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Basılmamış Mezuniyet Tezi.
- Devellioğlu, Ferit (2011). *Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Kaplan, Yunus (2015). "Seyrî ve Halep Şehrengizi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. Sayı 14. s. 67-92.
- Kaplan, Yunus (2016). "Lebîbî ve Eyüp Şehrengizi", Erzurum: *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 56, s. 1063-76.
- Karacasu, Barış (2007). "Türk Edebiyatında Şehrengizler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 5. Sayı 10, s. 259-313.
- Karaismailoğlu, Adnan (2001). *Klâsik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koncu, Hanife (2013). "Bir Eyüp Şehrengizi: Şehrengiz-i Lebîbî Cüvânân-ı Ebî Eyyûb-ı Ensârî", *Ahmet Atillâ Şentürk Armağanı*, (ed. Ahmet Kartal ve Mehmet Mahir Tulum). İstanbul. s. 457-473.
- Levend, Agâh Sırrı (1957). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1998). *TürkHata! Yer işareti tanımlanmamış. Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi R. 1973. vr. 35a, 157a-158a.
- Öztürk, Murat (2014), "Maksadî'nin Yenice ve İştîp (İştîb) Şehrengizleri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 11. Sayı 25, s. 51-80.

Pakalın, M. Zeki (1993). *Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. C. III. İstanbul: MEB Yayınları.

Pala, İskender (1999). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Sevindik, Hakan (2016). "Yeni Bir Hamse Şairi: Abdî ve Manzum Bostân Tercümesi", Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 35, s. 105-130.

Şemseddin Sâmî (1314). *Kâmûsu'l-Âlâm*, C. 5. İstanbul: Mihran Matbaası.

Tezcan, Nuran (2001). "Güzele Bir Şehrengizden Bakış", *Türkoloji Dergisi*. C. XIV. Sayı 1, s. 161-93.

Tıǧlı, Fatih (2007). "Klâsik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4, s. 763-70.

Tuman, Mehmed Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. II. (hzl. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yay.

Turan, Lokman (2011). "Defterdâr-zâde Ahmed Cemâlî'nin Siroz Şehrengîzi", *Osmanlı Araştırmaları The Journal Of Ottoman Studies*, Türkiye Diyanet Vakfı Kütüphanesi, İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi. Sayı XXXVII, s. 49-76.

